

Asia: VN/1984/2019

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus

Vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuva sääntely

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää raiskauksen ja muiden seksuaalirikosten keskeiseksi tunnusmerkistökijäksi vapaaehtoisuuden puute ehdotuksen mukaisesti?

THL kannattaa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suojan vahvistamista mietinnössä esitetyllä tavalla säätämällä raiskauksen keskeiseksi tunnusmerkistökijäksi uhrin vapaaehtoisuuden puute. Suomi on sitoutunut Istanbulin sopimukseen (SopS 53/2015), joka edellyttää, että kaikki ilman uhrin suostumusta tehdyt seksuaaliset teot kriminalisoidaan. Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoa seuraavan GREVION Suomea koskevassa maaraportissa kiirehdistettiin Suomea pikaisesti uudistamaan seksuaalirikoksia koskeva lainsäädäntönsä perustumaan vapaaehtoisesti annetulle suostumukselle, jonka puuttuessa kyseessä olisi aina seksuaalirikos, myös silloin, kun tapauksen olosuhteet estävät pätevän suostumuksen ilmaisemisen. (GREVIO/Inf(2019)9 Suomen maaraportti, kohta 30, s.67)

THL kannattaa myös esityksessä valittua vapaaehtoisuuden puuttumiseen perustuvaa ratkaisua (säännösvaihtoehto B2) edellytetyn ilmaistun suostumuksen sijaan (säännösvaihtoehto A). Vapaaehtoisuus kuvaa paremmin seksuaalisen kanssakäymisen osapuolten molemminpuolista tahtoa ja vastavuoroisuutta kuin ilmaistu suostumus. Myös esimerkiksi Ruotsissa vuonna 2018 käyttöön otettu vapaaehtoisuuden puuttumiseen perustuva lainsäädäntöratkaisu on selvitysten mukaan toiminut hyvin. (Brottsförebygganderådet (Brå report 2020:6). The New Consent Law in Practice, luettavissa: https://www.bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de53065cff/1593592567249/2020_6_The_new_consent_law_in_practice.pdf)

Mitä mieltä olette ehdotetuista säännöksistä, jotka koskevat tilanteita, joissa teon kohteella ei ole mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista tahtoaan (rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentin 2 kohta ja 3 §:n 2 momentin 2 kohta)?

Raiskausrikoksen 2 momentin 2 kohdan tarkoituksena on määritellä tiettyjä tilanteita, joissa vapaaehtoisuuden osoittamista erikseen pidetään tarpeettomana. Työryhmän ehdottama muotoilu pitää sisällään oikeustilan selkiyttämisen kannalta erityisen tarpeellisia lisäyksiä tilanteisiin, joissa uhrilla ei ole ollut mahdollisuutta ilmaista suostumustaan. Esimerkiksi pelkotila ja tilanteen äkillisyys ovat tarpeellisia lisäyksiä teonkuvaukseen, joka kattaa merkittävän osan nykyisen tunnusmerkistön ulkopuolelle tulkituista vastentahtoisista tapahtumista. THL katsoo, että 2 momentin 2 kohdan lista tilanteista ei kuitenkaan riitä kattamaan niitä moninaisia tilanteita, joissa uhrin passiivisuudesta tai olosuhteista tulisi selvästi päätellä suostumuksen puute. Vaikka muistiossa todetaan, ettei listan ole tarkoitus olla tyhjentävä, tulisi oikeustilan selkiyttämiseksi momenttia täydentää täsmentämällä lisää tilanteita, joissa teon olosuhteiden katsotaan sellaisinaan johtaneen raiskausrikokseen. Tällöin momentin soveltamisala ei jäisi epäselväksi ja käytännön tilanteita tarkoituksettomasti rajaavaksi. THL kannattaa esityksessä ehdotetun pelkotilan lisäksi myös lamaantumisen mainitsemista erikseen tilanteena, jossa uhrilla ei ole mahdollisuutta ilmaista suostumustaan. Lamaantuminen, eli ns. kataleptinen jäätymisreaktio, on kehon stressireaktio järkyttävään tilanteeseen, jota ihminen ei ole voinut ennakoita. Sen taustalla on biologinen suojausmekanismi, jonka käynnistymiseen ei tietoisesti juurikaan voi vaikuttaa. Lamaantumisen seurauksena sekä verbaalinen että fyysinen vastustaminen on mahdotonta. (Kts. esim. Bucher, J., ja Manasse, M. (2011). When screams are not released: A study of communication and consent in acquaintance rape situations. *Women & Criminal Justice*, 21, 123–140, sekä Fusé, T. (ym.) (2007). Factor structure of the Tonic Immobility Scale in female survivors of sexual assault: An exploratory and confirmatory factor analysis. *Journal of Anxiety Disorders*, 21, 265–283.)

Lamaantumisen lisääminen pykälätekstiin selkiyttäisi niiden tilanteiden tulkintaa, joissa uhri kokee jäätyneensä, eikä siksi ole kyennyt ilmaista kieltäytymistään. Tällöin tilanteen yllättävyyden tai erityisen pelottavien olosuhteiden näyttäminen toteen ei olisi erikseen tarpeen, vaikka oletettavaa olisikin, että lamaantumisreaktiota on edellyttänyt järkytyksen lisäksi myös pelon tai pakokauhun tunne. Vaikka esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että ”pelkotila tarkoittaa sellaista pelon aiheuttamaa tilaa, joka lamauttaa henkilön tahdonilmaisukyvyyn” ei tämä ilman erillistä mainintaa pykälätekstissä riittävästi välity käytännön soveltamistilanteisiin, joissa lamaantuminen on tutkimusten mukaan yksi tyypillisimpiä kehollisia reaktioita traumaattisissa seksuaaliväkivaltatilanteissa. Siksi lamaantuminen tulisi selvästi nostaa 2 momentin 2 kohdan luetteloon omaksi soveltamistilanteeksi. (Möller, A., Söndergaard H., Helström L. (2017). Tonic immobility during sexual assault – a common reaction predicting post-traumatic stress disorder and severe depression, *Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica*, online issue, luettavissa: <https://obgyn.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/aogs.13174>)

Lisäksi THL kannattaa Amnesty Internationalin eriävässä mielipiteessä ilmaisemaa lisäystä uhrin erityisen riippuvaisesta asemasta ja tekijän valta-aseman väärinkäytöstä raiskausrikoksen 2 momentin 2 kohdan luetteloon. Tämä varmistaisi osaltaan, ettei valta-aseman väärinkäytöstä seurannut raiskaus tulisi lievemmin rangaistuksi kuin muiden tilanteen olosuhteisiin liittyvien 1 §:n 2 momentissa lueteltujen seikkojen vuoksi. Vastaavat lisäykset tulisi tehdä myös seksuaalista kajoamista koskevaan 3 §:n 2 momentin 2 kohtaan.

Muut aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kajoamisen törkeän tekemuodon säätämisestä?

THL pitää seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistössä erinomaisena ratkaisuna teonkuvauksen perustamista seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaukselle. Törkeän tekemuodon määritelmää tulisi THL:n näkemyksen mukaan kuitenkin laajentaa koskemaan myös tilanteita, joita Istanbulin sopimuksen 46 artikla esittää huomioitavaksi raskauttavina seikkoina. Näitä ovat esityksessä mainittujen lisäksi rikoksen kohdistuminen entiseen tai nykyiseen puolisoon tai kumppaniin, perheenjäseneen, uhrin kanssa yhdessä asuvaan henkilöön tai haavoittuvassa asemassa olevaan henkilöön sekä rikoksen tekeminen lapsen läsnä ollessa. Myös tekojen toistuminen mainitaan Istanbulin sopimuksessa raskauttavana seikkana, mikä on tyyppillistä tilanteissa, joissa kyse on läheisessä suhteessa tapahtuvasta väkivallasta. Vastaavat lisäykset tulisi tehdä myös raiskausrikosta koskevaan 2 §:n törkeän tekemuodon määritelmään.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalista hyväksikäyttöä koskevasta säännöksestä?

Seksuaalisen hyväksikäytön teonkuvaus on tarpeen säilyttää niitä lievimpiä tekemuotoja varten, joissa uhrin ja tekijän välinen suhde on perustunut suostumukseen, jolloin teko ei täytä raiskauksen tai seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistöjä, mutta teon moitittavuus esimerkiksi yhteiskunnallisesti tai heikomman osapuolen suojelemiseksi on omiaan kvalifioimaan teko rikokseksi. Tällainen tilanne voi olla käsillä vaikkapa silloin, jos nuoren seksuaalisen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen puoltaisi tulkitsemaan vapaaehtoiseksi sukupuoliyhteyden, johon 16–18 -vuotias nuori on omasta mielestään vapaaehtoisesti ryhtynyt vaikkapa muutamaa vuotta vanhemman, täysi-ikäisen harrastusohjaajansa kanssa, joka ei kuitenkaan ole syyllistynyt nuoren taivutteluun tai houkutteluun.

Esityksessä kuvattu seksuaalisen hyväksikäytön kuvaus ei kuitenkaan siltä osin ole onnistunut, että se edellyttää valta-asemassa olevalta aktiivista taivuttamista. THL katsoo, että esitetystä teonkuvauksesta tulisi siksi siirtää törkeimmät valta-aseman väärinkäyttöä koskevat tekemuodot raiskaus- ja seksuaalisen kajoamisen pykälien alle, kuten Amnesty Internationalin eriävässä mielipiteessä on esitetty. Toinen, vaihtoehtoinen sääntelytapa olisi säätää seksuaalisesta hyväksikäytöstä törkeä tekemuoto, jossa huomioidaan myös edellä mainitut Istanbulin sopimuksen 46 artiklan edellytykset.

Tällöin jäljelle jäävää seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistöä tulisi muokata kattamaan ne tilanteet, jotka selvästi rajautuvat raiskauksen ja seksuaalisen kajoamisen ulkopuolelle. Tällaisia olisivat esimerkiksi tilanteet, joissa toisen osapuolen heikompa tai kypsymättömämpää asemaa on käytetty hyväksi, vaikka osapuoli olisi tilanteessa ilmaissutkin suostumuksensa, mutta jonka tilanteen kokonaisarviossa ilmenisi kuitenkin sellaista esimerkiksi selvästi nuoremman, 16–18 vuotiaan osapuolen heikon harkintakyvyn tai heikomman aseman moitittavaa hyväksikäyttämistä, että aikuisen vallan ja vastuun väärinkäyttöä sisältämää tekoa voidaan pitää seksuaalisena hyväksikäyttönä.

Lisäksi seksuaalisen hyväksikäytön teonkuvauksen kohdan 4 muotoilusta tulisi poistaa valta-aseman hyväksikäytön törkeys. Jos henkilö on esimerkiksi hoitosuhteen tai henkisen valta-aseman vuoksi toisesta riippuvaisessa asemassa, eikä teko ole rangaistava seksuaalisena kajoamisena tai raiskauksena, tulisi seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön täyttymiseen riittää pelkkä em. riippuvuussuhteen hyväksikäyttö ilman erillistä hyväksikäytön törkeyden lisävaatimusta.

Mitä mieltä olette seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalan ehdotetusta laajennuksesta?

THL kannattaa seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistön laajentamista esitetyllä tavalla kattamaan myös ei-toivotun sanallisen ahdistelun. Ehdotettu teonkuvaus on THL:n näkemyksen mukaan riittävän laaja pitäen sisällään sanallisen häirinnän sekä ahdistelun erilaisin viestein tai kuvin. Istanbulin sopimus edellyttää, että kaikenlainen seksuaalinen häirintä on kiellettyä ja rangaistavaa kaikilla elämänalueilla. Tällä hetkellä sanallinen häirintä on sanktioitu Suomessa ainoastaan työelämässä tasa-arvolain (1329/2014) nojalla. Myös GREVION raportti kehotti Suomea varmistamaan seksuaalisen häirinnän rangaistavuuden kaikilla elämänalueilla. (GREVIO/Inf(2019)9 Suomen maaraportti, kohta 33, s.67) THL katsoo, että ehdotettu säädös korjaa tämän puutteen.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kuvan luvattonta levittämistä koskevasta säännöksestä?

THL kannattaa säädöksen lisäämistä kuvan luvattomasta levittämisestä. Tilanteisiin, joissa intiimejä kuvia tai videoita levitetään luvatta esimerkiksi seurustelusuhteen päätyttyä kostomielessä, on tähän asti sovellettu yksityiselämää koskevan tiedon tai kunnianloukkauksen teonkuvauksia. Teon kohdistuminen seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen perustelee erillistä rangaistussäädöstä seksuaalirikosten joukossa.

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyden määritelmän ehdotetusta laajentamisesta?

THL kannattaa sukupuoliyhteyden määritelmän laajentamista esitetyllä tavalla lisäämällä sukupuoliyhteyden nykymääritelmään suulla tai sukuelimellä tapahtuvan sukuelimen tai peräaukon kosketelun. Ehdotettu lisäys säilyttää rajan sukupuoliyhteyden – ja sitä kautta mahdollisen raiskauksen tunnusmerkistön täyttymisen – ja muun seksuaalisen teon välillä selkeänä. Lisäksi törkeän seksuaalisen kajoamisen riittävän laaja rangaistusasteikko mahdollistaa kuitenkin riittävän rangaistuksen määräämisen myös niistä teoista, jotka eivät toteuta määriteltyä sukupuoliyhteyttä, mutta voivat vakavuudeltaan vertautua siihen.

Muita aikuisiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

Ehdotettujen aikuisten koskevien seksuaalirikoslainsäädännön uudistusten soveltamista tulee seurata oikeuskäytännössä, jotta voidaan tehdä havaintoja myöhemmistä säädösten täsmennystarpeista mahdollisten rangaistavuuden aukkojen ilmetessä käytännön elämässä. THL katsoo, että lakimuutokset edellyttävät myös merkittäviä viestintätoimia yhteiskunnan tiukentuneesta suhtautumisesta seksuaalirikoksiin sekä kaikki ikäluokat läpileikkaavaa panostusta ja velvoittavuutta seksuaalikasvatukseen sekä seksuaalikasvattajien kouluttamiseen.

Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää lapsiin kohdistuvia tekoja koskevat säännökset omaksi kokonaisuudekseen?

Aikuisten ja lasten sääntelyn erottaminen lähtökohtaisesti toisistaan on THL:n näkemyksen mukaan tervetullut ja kannatettava uudistus. Aikuisten osalta seksuaalirikoslainsäädäntö perustuu yksilöiden

seksuaalisen itsemääräämisoikeuden kunnioittamiselle. Lasten ja nuorten osalta yhteiskunnalla on erityinen velvollisuus turvata heidän häiriötön kasvunsa ja kehityksensä sekä suojella heitä kaikenlaiselta väkivallalta, jolloin lapsia koskevan sääntelyn tulee perustua myös ja pienten lasten kohdalla aivan erityisesti heidän koskemattomuutensa suojelemiselle. (Kts. esim. YK:n lapsen oikeuksien sopimus, Lanzaroten sopimus)

Sen sijaan lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tunnusmerkistöjä THL pitää jossain määrin keskeneräisinä, sisäisesti epäsuhtaisina ja erityisesti 12–16 -vuotiaiden kohdalla vielä täsmennettävinä. 12–16 -vuotiaiden nuorten kohdalla esitetään perusteetonta oikeusturvan rajaamista nykytilaan verrattuna siten, että jatkossa teko olisi rangaistava ainoastaan, jos osapuolten iässä ja kypsyydessä on olennainen ero. Tämä olisi omiaan kaventamaan rangaistusvastuuta esitetyn lapsen raiskauksen tunnusmerkistön kohdalla tarpeettomasti.

Samalla nuorten välisten vapaaehtoisuuteen perustuvien sukupuoliyhteyksien rajaaminen oikeusprosessien ulkopuolelle ei esitetyillä säädöksillä ole THL:n näkemyksen mukaan riittävän selkeää.

Mitä mieltä olette lapsenraiskausta koskevasta säännöksestä?

THL pitää alle 12-vuotiaiden lasten kohdalla ehdotuksessa esitettyä ehdotonta ikärajaa perusteltuna ratkaisuna. Alle 12-vuotiaat lapset eivät lähtökohtaisesti voi antaa suostumustaan sukupuoliyhteyteen, vaan tätä nuorempiin kohdistuvat teot on syytä määritellä lapsenraiskauksiksi.

Sen sijaan THL:n näkemyksen mukaan ehdotusta tulisi täsmentää siten, että lapsenraiskauksina tuomittaisiin myös kaikki alle 18-vuotiaaseen kohdistuvat teot silloin, kun tekijänä on oma vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa oleva riippumatta siitä, asuuko henkilö lapsen kanssa samassa osoitteessa nyt ehdotetun alle 16 vuoden sijaan. THL ei niin ikään pidä perusteltuna esityksen ehdottamaa 16 ikävuoden rajaa oman vanhemman taholta tapahtuvan sukupuoliyhteyteen saattamisen osalta kolmannen kanssa. 16–18-vuotiaan ei voida olettaa voivan vastustaa vanhempansa tahtoa pykälän tarkoittamissa raiskaus- tai sukupuoliyhteyteen saattamistilanteissa kolmannen kanssa. Tekoja ei voida myöskään pitää alle 18-vuotiaiden lasten kohdalla vähemmän moitittavina.

Edelleen 12–15 vuotiaiden kohdalla THL yhtyy pääosin Amnesty Internationalin eriävän mielipiteen sisältämään kritiikkiin. THL katsoo, että siltä osin, jos raiskauksen tunnusmerkistöön sisällytetään täsmällisemmin valta-aseman väärinkäyttöön liittyvät tilanteet, muuttuu lakiviittauksen myötä myös lapsenraiskausta koskeva 2 a) kohta. Tällöin 12–15 vuotiaan uhrin kohdalla ei tarvitsisi kiinnittää esitystä vastaavassa mittakaavassa huomioita lapsen mahdolliselle aloitteellisuudelle, vaan pääpaino teon arvioinnissa olisi olosuhteissa ja aikuisen tai selvästi vanhemman nuoren valta-aseman väärinkäytössä.

Lisäksi THL yhtyy eriävän mielipiteen huomioon siitä, että ehdotetussa 12 §:ssä edellytetään tekijän aktiivisen kehottamisen, taivuttelun tai houkuttelun lisäksi päällekkäistä olennaista eroa sekä osapuolten iässä että kypsytydessä. Tämä merkitsisi uhrin kannalta jopa heikennystä nykyiseen oikeustilaan eikä sitä voida pitää perusteltuna. Kohdassa 2 b) tulisi korvata ja-sana tai-sanalla, jolloin merkitys muuttuisi pitämään sisällään joko olennaisen eron osapuolten iässä tai henkisessä kypsytydessä.

Toisaalta on ongelmallista, että tässä pykälässä ehdottomasti perustellumpi tai-sana vaikuttanee lain sisäisen systematiikan ja siltä vaadittavan selkeyden vuoksi väistämättä myös lievempien rikosten ikä- tai kypsytyserojen arviointiin, missä sekä ikä- että kypsytyseron edellyttäminen yhtäaikaaisesti olisi puolestaan saattanut osaltaan suojata nuoria tarpeettomilta ja molemmille osapuolille vahingollisiksi tiedetyiltä, kenties asianomistajan tahdosta riippumatta tämän vanhempien ajamilta oikeusprosesseilta tilanteissa, joissa nuorten vapaaehtoisuuteen perustuvat sukupuoliyhteydet eivät muodosta riskiä nuoremman osapuolen kehitykselle.

Nuorten välisen ikä- ja kypsytyseron arvioinnissa THL pitää esityksessä omaksuttua, verrattain systemaattista ratkaisua onnistuneena, sillä se kuitenkin mahdollistaa tapauskohtaisen harkinnan, kunhan edellä ja eriävässä mielipiteessä esitetyllä tavalla 12–15 -vuotiaiden nuorten suojelemiseksi päädytään lapsen raiskauksen tunnusmerkistössä edellyttämään sekä olennaisen ikä- että kypsytyseron arviointia erikseen niiden yhdistämisen sijaan. On selvää, että 12–15-vuotiaiden nuorten kehittyminen on keskenään hyvin eritahtista, joten staattisten ikärajojen asettaminen kielletyille ikäeroille olisi mahdotonta. Siksi onkin perusteltua esityksen perustelujen tavoin puhua olennaisesta, 12-vuotiaiden kohdalla noin kolmen vuoden ikäerosta.

Mitä mieltä olette seksuaalista kajoamista lapseen koskevasta säännöksestä?

Seksuaalinen kajoaminen lapseen kattaa esityksessä määritelmällisesti hyvin laajan joukon tekoja, jotka erottuvat lapsen raiskauksesta siten, etteivät ne sisällä sukupuoliyhteyttä. Näin ollen tyypillisesti kyseeseen voisi tulla esimerkiksi lapsen seksuaalinen koskettelu tai erilaiset internetin välityksellä tehdyt seksuaaliset teot. Jos aikuisia koskevia pykäliä täsmennetään edellä esitetyllä tavalla, tulisi myös lapsia koskevaa seksuaalisia tekoja sisältävää lainsäädäntöä täydentää valta-aseman väärinkäyttöä koskevilla lisäyksillä, sillä säädös sisältää vastaavan lakiviittauksen seksuaalista tekoa koskevaan 3 §:n 1–2 momentteihin.

Edellä esitetyllä tavalla THL katsoo, että lapsiin kohdistuvaa sääntelyä olisi mahdollista selkiyttää kirkastamalla aikuisen osapuolen vastuuta lapsen häiriöttömästä kehityksestä yhdistämällä lapsen kohdistuvat, muut kuin sukupuoliyhteyden sisältävät seksuaaliset teot, yhdeksi lapseen seksuaalisen kajoamisen pykäläksi, kuten eriävässä mielipiteessä on esitetty. Toisin kuin eriävässä mielipiteessä, THL katsoo kuitenkin, että ne lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä ilmenevät teot, jotka sisältävät sukupuoliyhteyden, mutta eivät tulisi tuomituksi lapsenraiskauksina, joista esityksessä on säädetty 14 §:n sukupuoliyhteydenä lapsen kanssa, tulisi säilyttää erillisenä säädöksenä.

THL perustelee sukupuoliyhteyden lapsen kanssa sisältämän erillisen pykälän tarvetta sillä, että jos lapsenraiskauksiksi kvalifioituisivat lähtökohtaisesti kaikki valta-asemaa hyväksikäyttäen tehdyt teot, kuten yllä on esitetty, olisi tarve selvästi lievemälle säännökselle kuitenkin olemassa, jotta pelkän olennaisen ikäeron tai kypsyseron sisältämät teot voitaisiin oikeasuhtaisesti rangaista. Kyseeseen saattaisi tulla esimerkiksi nuorten välinen seurustelusuhde, jossa kypsyseron ollessa merkittävä, ei tilannetta voitaisi pitää tasavertaisena nuorten välisenä seksuaalisena kanssakäymisenä. Tällöin selvästi nuorempaan lapseen kohdistuneesta sukupuoliyhteydestä tulisi voida rangaista, vaikka osapuolet sinänsä saattaisivat edelleen kokea, että minkäänlaista painostusta ei ollut käsillä ja sukupuoliyhteys oli sinänsä vapaaehtoista.

Jos kaikki sukupuoliyhteyden sisältäneet teot luokiteltaisiin lapsenraiskauksiksi, kuten Amnesty on eriävässä mielipiteessään esittänyt, ei se THL:n käsityksen mukaan huomioisi riittävästi lain soveltamisalan reunalle sijoittuvia tapauksia, joita nuorten välinen seksuaalielämä väistämättä pitää sisällään. Tuomio lapsenraiskausnimikkeellä voisi olla kohtuuton edellä kuvatun kaltaisissa tilanteissa, joissa tekijän toiminnassa ei olisi havaittavissa minkäänlaista painostusta ja osapuolten seksuaalista itsemääräämisoikeutta ei sinänsä voida näyttää loukatun, mutta ikä- tai kypsyseroa voitaisiin pitää niin olennaisena, että nuoremman lapsen suojelemiseksi ja tasapainoiselle kehitykselle aiheutuneen vaaran vuoksi jonkinlainen rangaistus sukupuoliyhteyden sisältäneistä seksuaalisista teoista tulisi voida langettaa.

Nuorten kohdalla ei THL:n näkemyksen mukaan ole tarkoituksenmukaista puuttua lainsäädännöllä heidän keskinäisiin sukupuoliyhteyksiinsä tai seksuaalisiin tekoihin silloin, kun osapuolten seksuaalista itsemääräämisoikeutta ei ole loukattu eikä ikä- tai kypsysero ole lainsäädännön lähtökohdaksi arvioimien vuosien olennaiseksi määrittelemä tai sitä korkeampi. Arvioitaessa vapaaehtoisuuteen perustuvan suhteen osapuolten ikä- ja kypsyseron olennaisuutta, tulisi sääntelyn joka tapauksessa sisältää mahdollisuus tapauskohtaiseen harkintaan tilanteissa, joissa ikäeron olennaisuuskriteeri on vain juuri ja juuri täytynyt tai täyttymässä.

Tällöin lievempinä pidettäviä, muita lapseen kohdistuneita seksuaalisia tekoja kuin sukupuoliyhteyttä koskeva Lapseen kohdistuva seksuaalinen teko (esityksen 17 §) voitaisiin THL:n näkemyksen mukaan sisällyttää seksuaaliseen kajoamiseen lapseen, sillä em. rikosnimike ei sisällä vastaavaa leimaavuutta lievemmissä tilanteissa, kuin lapsenraiskaus, ja riittävän laajalla rangaistusasteikolla voitaisiin kattaa eri tekemuotojen moitittavuuden kirjo. Vaihtoehtoisesti, myös lapseen kohdistuva seksuaalinen teko voitaisiin säilyttää erillisenä nimikkeenä, jos halutaan korostaa eroa seksuaalisen kajoamisen lapseen sisältämän valta-aseman väärinkäyttöä ja tekijän muun

moitittavan toiminnan välillä suhteessa lapseen kohdistuvaan seksuaaliseen kajoamiseen, joka perustuu puolestaan lapsen kehityksen vahingoittamisen vaaraan.

Rikostutkintaan joutuminen on nuorille osapuolille joka tapauksessa järkyttävää ja pitkien käsittelyaikojen vuoksi valitettavasti usein myös vahingollista. Tästä syystä lakimuutosten yhteydessä tulisi korostaa sosiaalihuollon tarjoaman tuen merkitystä ja roolia rikosprosessiin joutuvien lasten, nuorten ja heidän läheistensä tukemisessa. Alle 15-vuotiaiden vastaajien kohdalla lastensuojelullinen puuttuminen tulisi olla ainoa lähestymistapa.

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyksien ja seksuaalisten tekojen säätämisestä rangaistavaksi sellaisenaan lapsenraiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena lapseen, kun ne kohdistuvat alle 12-vuotiaaseen lapseen?

THL pitää valittua 12 vuoden ehdotonta ikärajaa lainsäädäntöä selkiyttävänä ratkaisuna, jolloin tätä nuorempien kohdalla ei tarvitsisi lainkaan arvioida lapsen osallistumisen vapaaehtoisuutta. Samalla THL toteaa, että 12–15 -vuotiaiden oikeussuojaa on parannettava yllä ehdotetuilla tavoin lieventämällä lapsen oman toiminnan tai vapaaehtoisuuden arvioinnin tarvetta lisäämällä tekijän valta-aseman väärinkäyttöä sekä uhrin riippuvaista asemaa koskevat täsmennykset lapsenraiskaus- ja kajoamispykäliin sekä mahdollistamalla sekä olennaisen ikä- että kypsyyseron arvioinnin ainakin lapsen raiskausta koskevassa 12 §:ssä erikseen.

Mitä mieltä olette muutoksista paritusta koskevaan sääntelyyn?

THL pitää ehdotusta kannatettavana, että paritus koskisi alle 18-vuotiaan lapsen tekemiä seksuaalisia tekoja, jotka ovat omiaan vaarantamaan lapsen kehitystä, riippumatta siitä, suoritetaanko teko korvausta vastaan.

Mitä mieltä olette muutoksista lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevaan sääntelyyn?

THL pitää lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevaa sääntelyä selkeänä parannuksena nykytilaan. Teot liittyvät aiempaa, yleistä järjestystä koskevaa rikoslain lukua enemmän lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin, jolloin teonkuvauksen oikeampi sijaintipaikka on rikoslain 20 luku. Myös termi lasta seksuaalisesti esittävä kuva on onnistuneempi, kuin vanhakantainen sukupuolisiveellisyttä loukkaava. Myönteistä on myös täsmennys, ettei teolta edellytettäisi enää erityistä laajuutta tai toistuvuutta.

Muita lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

-

Rangaistukset

Mitä mieltä olette ehdotetuista rangaistusasteikoista?

THL:lla ei ole huomautettavaa esitettyihin rangaistusasteikkoihin. Tekemuotojen laajan kirjon vuoksi THL katsoo, että yksittäisten pykälien sisältämien rangaistusasteikkojen on syytä mahdollistaa tuomitseminen moitittavuudeltaan varsin eritasoisista teoista.

Muut huomiot

Huomioita esityksen arvioituihin vaikutuksiin liittyen?

-

Huomioita muihin lakeihin ehdotettuihin muutoksiin liittyen?

-

Muita huomiota liittyen esitettyihin lakiehdotuksiin?

Seksuaalikasvatus on osa perus- ja toisen asteen opintojen terveystieto-oppiainetta. Terveystiedon kokonaisuudesta seksuaaliterveysteemaisia tunteja on yhdestä kolmeen vuosittain. Sekä luokan- että aineenopettajakoulutuksessa seksuaaliväkivaltaa käsitteleviä sisältöjä on hyvin vähän tai ei ollenkaan. Niitä ei myöskään ole opiskeluhuollon muiden toimijoiden koulutuksen perussisällöissä. Riittävän seksuaalikasvatuksen varmistamisen tulisi olla velvoittavaa varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle.

On todennäköistä, että lakiuudistuksen (ja siihen liittyvien merkittävien viestintätoimien) myötä seksuaalirikoksia tunnistetaan aiempaa herkemmin ja uhrin hakeutuvat palveluihin ja ilmoittavat rikoksia enemmän. Tämä edellyttää iän- ja tarkoituksenmukaisten sekä kattavien palveluiden takaamisesta seksuaalirikosten uhreille koko maassa. Uhrilähtöisyyden, eli uhrin selviytymistä tukevan lähestymistavan, varmistaminen rikosprosessissa on keskeistä. Tähän on varauduttava koulutuksella, jotta uhrin saavat tietoa oikeuksistaan ja käytettävissä olevista oikeudellisista ja musta palveluista. Uhrin sensitiivinen kohtaaminen rikosprosessin aikana edistää myös rikoksen selvittämistä. Myös GREVIO on kehottanut Suomea koskevassa maaraportissaan viranomaisia varmistamaan, että seksuaalirikosten uhreilla tulisi myös käytännössä olla mahdollisuus saada tukea ja apua nais erityisiin väkivaltapalveluihin erikoistuneilta tukihenkilöiltä tai oikeusavustajilta. (suositus No. 41).

October Martta
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos THL